

УДК 27-31:316.722]“19/20”

Е. В. Германова де Діас, кандидат філософських наук, доцент,
Харківська державна академія культури, м. Харків

ХРИСТОЛОГІЯ В ЗАХІДНІЙ МАСОВІЙ КУЛЬТУРІ ДР. ПОЛ. ХХ — ПОЧ. ХХІ СТ.

Розглянуто особливості втілення образу Ісуса Христа в західному кінематографічному, музичному, театральному мистецтві, мультиплікації та дитячій літературі. Виявлено специфіку впливів постмодерністської культури й тлумачення образу Христа, причини його використання масовою культурою. Простежено подальші тенденції побутування образу Христа в сучасній поп-культурі.

Ключові слова: *поп-культура, христологія, контркультура, масова культура.*

Э. В. Германова де Диас, кандидат философских наук, доцент,
Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ХРИСТОЛОГИЯ В ЗАПАДНОЙ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЕ ВТ. ПОЛ. ХХ — НАЧ. ХХІ В.

Рассмотрены особенности воплощения образа Иисуса Христа в западном кинематографическом, музыкальном, театральном искусстве, мультипликации и детской литературе. Выявлено специфику воздействий постмодернистской культуры и толкования образа Христа, причины его использования массовой культурой. Прослежены дальнейшие тенденции бытования образа Христа в современной поп-культуре.

Ключевые слова: *поп-культура, христология, контркультура, массовая культура.*

E. V. Germanova de Diaz, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

CHRISTOLOGY IN THE WESTERN POP CULTURE OF THE LATTER HALF OF THE 20TH — EARLY 21ST CENTURIES

The article is concerned with the specific features of embodiment of the image of Jesus Christ in the Western cinema, music, theater arts, animation and children's literature. The specific character of postmodern culture impacts and the interpretation of Christ's image, the reasons of its use by the mass culture are outlined. The further existence tendencies of Christ's image in the modern pop culture are traced.

Key words: *pop culture, Christology, counterculture, mass culture.*

Постановка проблеми. Сучасний ракурс вітчизняної культурологічної думки характеризується пильною увагою до побутування масової культури в загальнокультурному просторі, тенденцій розвитку поп-культури, її символіки й образності. Як відомо, масова культура не тільки створює свої образи, а й широко використовує образи, запозичені з інших сфер культурного життя. Релігійна сфера не є винятком. Християнство користується масовою культурою з метою своєї популяризації, поп-культура також використовує

персоналії християнської історії для збагачення власного художньо-образного фонду. Постає засновника християнства є надзвичайно затребуваною в просторі поп-культури. Через образ Христа масова культура реалізує власні уявлення про культурного героя загалом, його ролі в сучасному житті, подає такі інтерпретації Христа, які ближчі сучасному світові. Загалом ця тема є предметом дискусій.

Останні дослідження та публікації присвячені зазвичай аналізу загальних особливостей масової культури та її окремих сфер. Це праці: [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Стосовно християнської проблематики в просторі масової культури слід відзначити ґрунтовну працю сучасного православного дослідника релігій та публіциста Андрія Кураєва «Фантазії та правда «Коду да Вінчі»» [3], де автор, базуючись на енциклопедичних знаннях історії Церкви, надає свою точку зору на відомий бестселер, розкриває причини специфічної інтерпретації історії християнства американським письменником Деном Брауном.

Мета статті — визначити особливості побутування христологічної проблематики в просторі сучасної поп-культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 60-і рр. XX ст. в західному суспільстві, як відомо, склалася «контркультура», метою якої у відверненому й вилученому в часі змісті було створення нової реальності. Пошуки общинних форм існування, розвитку фізичних і духовних здібностей людини, спроби подолати межі повсякденної, утилітарно орієнтованої свідомості актуалізували для західної людини духовний плюралізм, релігійні умонастрої, що пов'язано, очевидно, з тим, що контркультура не повністю реалізувала поставлені цілі. Особлива культура, яка докорінно відрізнялася від домінуючої, якщо й була створена, не набула поширення. Популярним персонажем цієї молодіжної контркультури став Ісус Христос. Його образ долучався до тематики контркультури, звичайно, поступово. На початку Ісус діяв поряд з іншими реальними й міфологічними персонажами, потім став висуватися на перший план. Так, у 1968 р. виник так званий «Рух Ісуса». Його адепти з'являлися на вулицях міст штату Каліфорнія (США) в одязі, що нагадував вбрання хіпі. Окрім цього, їх характеризували незвичайний вираз обличчя, жести, мова, звернення до людей. Це було християнізуюче відгалуження хіпі.

У цей час виникли перші християнські нічні клуби. Замість традиційних для подібних закладів розваг відвідувачі читали Біблію й релігійну літературу. Стихійно дискутували на богословські теми. Найбільші ЗМІ США привернули увагу громадськості до цього руху. Традиційні церкви неоднозначно поставилися до означеного руху, насамперед тому, що він був спонтанним, неформальним.

На базі стихійного явища в США й інших західних країнах створювалися громади молодих неохристиян за прикладом громад хіпі. Їх засновниками часто ставали прості, нічим особливо не примітні люди, котрі розпочинали проповідницьку діяльність. Початку 70-х рр. XX ст., наприклад в Англії,

означився інтенсивним долученням молоді до неохристиянських громад. У цих спільнотах не було чітко сформульованої доктрини, однак головне адепти руху вбачали в істинно християнському способі життя, що існує в цих громадах. Поки громади збільшувалися, віруючі залишали традиційні християнські храми. Така тенденція існує й донині. Головна відмінність ідеології нових християнських громад полягає у відмові від споживацької гонитви, зайвих потреб і матеріального надзабезпечення. Актуалізувався в них і відхід від суспільства. Виник культ нового співтовариства, здатного створити нові форми життєустрою, привабливого для багатьох людей, котрі зневірилися в цінностях суспільства споживання.

Засоби масової інформації 70–80-х рр. минулого століття швидко перетворили новий для того часу вид релігійності на комерційний продукт. Зображення Христа з'явилися на футболках, джинсах та інших предметах одягу. Символіка неохристиянських рухів стала використовуватися в рекламі. Виникла навіть специфічна «Ісус-мода». Не тільки на одязі, але й на дорожніх валізах і харчових пакуваннях розміщувалися слогани типу: «Я — людина Ісуса», «Учися в Біблії» тощо. Інакше кажучи, модернізовані уявлення про Христа стали близькими до поп-культури. Містична свідомість наявна в системі образів поп-культури, тому образ Ісуса набув поширення. Ще наприкінці 60-х рр. західна молодіжна поп-культура почала використовувати релігійну тематику. У західній музиці того часу навіть виникла нові течія — «Ісус-рок» («Джизес-рок»), основу якої заклала пісня негритянської біт-групи «Едвін-Хоккінс-Сінгерс» «О щасливий день». У 1970 р. один зі співаків широковідомого англійського ансамблю «Бітлз» Джордж Гаррісон з величезним успіхом виконав шлягер «Мій коханий Боже». Однак дійсний прорив у поп-культурній христології відбувся в 1971 р., коли створено рок-оперу «Ісус Христос — суперзірка» і комічну оперу «Годспелл» — «Слово Господнє». Тільки до кінця 1971 р. понад 3 млн осіб придбали платівки «Ісус Христос — суперзірка». Прибуток від цих продажів становив 35 млн дол., сума для тих часів значна. Крім того, продано 500 тис. магнітофонних записів рок-опери на суму 5 млн дол. Постаць Ісуса в поп-сюжетах стилізовано під привабливого молодіжного героя в стилі хіпі. В образі Ісуса з відомої рок-опери втілюються ідеї миролюбства й усепопощення. Навіть зовнішнім виглядом Ісус рок-опери подібний до американських хіпі — він виступає на сцені в хітоні, що розвивається, з довгим заплутаним волоссям, з виснаженим, блідим обличчям. За мотивами рок-опери незабаром створено кінофільм, що також набув популярності. Загалом фільмографія христологічної тематики в 2 пол. ХХ ст. значна¹. Так, були екранізовані два євангелія — від Матфея (1964) і від Іоанна (2003). У 1977 р. створено відомий телевізійний фільм Франко Дзефіреллі «Ісус із Назарета», знятий на замовлення Ватикану. Саме ця стрічка вважається найповнішою і найдостовірнішою екранізацією новозавітної історії. Викликав невдоволення церковної влади й віруючих фільм Мартіна Скорсезе «Остання спокуса

¹ Фільми про Христа починають виходити з 1897 р.

Христа», знятий у 1988 р., який не є точним відтворенням євангельських подій, а, радше, авторським ставленням до традиційної історії, викладеної у священному тексті. Відомі численні висловлення ієрархів різних церков і церковних публіцистів проти цього фільму. У 1999 р. створено англійський телевізійний фільм «Ісус. Бог і людина», французький телефільм «Ісус», а у 2000 р. вийшло на екрани два телефільми про Христа: «Ісус Христос — суперзірка» і «Чудотворець». Нарешті у 2004 р. знято знаменитий фільм Мела Гібсона «Страсті Христові», що оповідає про останні 12 годин життя Ісуса й завершується його воскресінням. Фільм викликав неабияку полеміку, зокрема його не рекомендують дивитися мусульманам, тому що, на думку деяких критиків, він може спричинити антисемітські настрої. Сценарій написаний на основі канонічних євангелій. Образ Христа поданий і в чотирьох екранізаціях роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита» (1989; 1994 і 2005 р.). Загалом існує п'ять екранізацій знаменитого роману. Перша польського режисера Анджея Вайди має назву «Пілат і інші» (1972 р.). Вайда зберіг від булгаковського роману тільки євангельську тематику, зовсім вилучивши московські глави. Дію фільму режисер переносить у ХХ ст., тільки Пілат і його наближені одягнені в римські костюми. Однак говорять вони німецькою мовою — тут Вайда провів паралель із Другою світовою війною, яка була ще актуальною в пам'яті жителів Європи.

Усі інші герої картини Вайди виглядають як сучасні люди: так, Левій Матвій одягнений у футболку й джинси; Іуда Іскаріот — у класичний костюм із краваткою. Поводяться вони теж відповідно: Іуда телефонує з автомату на вулиці, а після того, як він вішає слухавку, з нього випадають монети — тридцять срібників. А сам Ієшуа йде на Голгофу в жовтогогарячому жилеті дорожнього робітника по вулицях німецького міста Франкфурт-на-Майні. Фільм для свого часу був актуальним, у соціалістичній Польщі — забороненим, прем'єра відбулася на західнонімецькому каналі RFN 29 квітня 1972 р.

В інших екранізаціях творці фільмів зовні не осучаснювали євангельських персонажів, дотримуючи стилістики епохи, у якій жили.

Нарешті, початок і середина 2000-х рр. ознаменовані полемікою навколо знаменитого «Коду да Вінчі», що вийшов у 2003 р., екранізація датується 2006 р. Не переказуючи сюжету, загалом характерного для західної маскультури, відзначимо, що в книзі Брауна наявні певні христологічні ідеї, які викликали полеміку. Це ідея про те, що Ісус Христос був не Богом, а людиною, наділеною надприродними здібностями, навіть був одруженим. Марія Магдалина була не тільки ученицею, але й дружиною Ісуса. Після розп'яття Христа вагітна Марія Магдалина вирушила на південь Галлії (нинішня Франція) і народила там доньку. Отже, з'являється лінія прямих нащадків Ісуса, якими були, наприклад, франкські королі Меровінги. З того часу лінія нащадків Христа не переривалася. Надалі вужке коло посвячених завжди знало про цю таємницю (наприклад Габсбурги), існує таємна спільнота, що захищає нащадків Христа — Сіонський пріорат. Католицька організація Opus Dei створена офіційною церквою для боротьби із Сіонським

пріоратом і нащадками Христа, оскільки необхідно всіляко приховувати факт їхнього існування. Якщо цей факт визнати, то вся християнська доктрина втратить смисл. Неабиякий успіх роману «Код да Вінчі» і фільму з однойменною назвою зумовлений поєднанням сучасного детективного сюжету, середньовічних легенд і так званих загадок історії. Пошуки у вигляді Ісуса людських характеристик доволі актуальні для західного богослов'я, поп-культура їх актуалізувала.

Офіційне католицитво, природно, надто негативне оцінило «Код да Вінчі». Так, у 2006 р. тодішній секретар Конгрегації доктрини віри архієпископ Анджело Амато закликав бойкотувати фільм, а успіх такої антихристиянської книги пояснив неучтвом, історичним і культурним, більшості населення західного світу. Реакція РКЦ на «Код да Вінчі» багато в чому подібна до її оцінки фільму Мартіна Скорсезе. І в тому, і в іншому разі церковне керівництво заклиало віруючих католиків вийти з акціями протесту проти подібних творів, однак цей заклик не набув підтримки серед вірян.

Не залишилася байдужою до «Коду да Вінчі» і Російська Православна Церква. Широковідомий ідеолог РПЦ, місіонер А. Кураєв написав книгу під назвою «Фантазії й правда Коду да Вінчі», що вийшла друком у Москві у 2006 р.

Христологічна і — ширше — християнська тематика наявна й у західній музичній поп-культурі ХХ ст. Найяскравішим прикладом є «Меса» Леонардо Бернштейна, написана в 1971 р. на честь відкриття Центру Кеннеді у Вашингтоні. Цей твір за стилістикою й мелодикою подібний до уєбберівської рок-опери «Ісус Христос — суперзірка», однак у «Месі» до звичного євангельського сюжету долучено кілька нових персонажів і епізодів. У «Месі» наявні блюз, рок, джаз, фолк, бродвейська мелодика, східні мотиви тощо. У результаті Бернштейн створив мюзикл за матеріалами традиційної католицької меси.

Християнська тема загалом і христологічна зокрема надзвичайно популярні і в мультиплікації. Можна відзначити такі сучасні мультфільми про Христа, як «Мій останній день» (2011 р.), «Ісус, він жив серед нас» (2013 р.), «Боголюдина» (2004 р.). У цих фільмах засобами мультиплікації відтворюється саме євангельський образ Ісуса, близький і зрозумілий дитячій аудиторії. Також слід відзначити існування християнських поштових листівок, марок, плакатів, дитячих книжок для найменших читачів, християнського відео, SMS, груп та публічних сторінок у соціальних мережах. Поширюється також християнська проблематика, зокрема на бігбордах. Так, навколо найбільших харківських магістралей можна побачити бігборди з біблійними висловами, які стосуються нагальних життєвих проблем сучасної людини.

Загалом можна стверджувати, що в західному світі склалася христологія як особливий пласт масової культури. Одним з найпопулярніших сюжетів поп-христології стала розшифровка знаменитої християнської святині — Туринської плащаниці, що особливо активізувалася в 70–80-х рр. минулого століття. Схильному до сенсацій західному суспільству Туринська

плащаниця виявилася особливо близькою. Здійснюються спроби «науково» пояснити загадкове зображення на плащаниці. Одне з пояснень таке: Ісус Христос не помер по-справжньому на хресті, а коли його зняли, він був у стані клінічної смерті. У плащаницю була загорнена жива людина, зображення утворилося від контакту з тканиною живого тіла, обробленого ароматичними оліями [1]. Не вдаватимемося в подробиці можливості збереження такого зображення протягом століть, зазначимо лише те, що сучасній людині не надто близька біблійна версія воскресіння Христа й вона шукає інших пояснень цієї християнської догми.

Висновки. Сучасна масова культура потребує збагачення власної образної бази, що досягається завдяки застосуванню біблійних образів і їх трактування за допомогою нових засобів. Зазвичай, в образі Ісуса Христа вбачають більше людських рис, ніж божественних. Догматика розуміння образу радикально змінюється.

Перспективи подальших досліджень. Сучасна культура постійно збагачується новими творами мистецтва християнської тематики. Подальші дослідження здійснюватимуться у сфері культурологічного осмислення цих творів.

Список використаних джерел

1. Баландин Р. К. Загадка Туринской плащаницы / Р. К. Баландин. — М. : Вече, 2006.
2. Быстрова А. Н. Мир культуры (основы культурологии) : учеб. пособ. / А. Н. Быстрова. — М. : Маркетинг, 2000. — 680 с.
3. Кукаркин А. В. Буржуазная массовая культура : Теории. Идеи. Разновидности. Образцы / А. В. Кукаркин. — М. : Политиздат, 1978. — 350 с.
4. Кураев А. В., диак. Фантазии и правда Кода Да Винчи / А. В. Кураев, диак. — М. : Аст-Зebra, 2006. — 526 с.
5. Массовая культура : учеб. пособ. / К. З. Аюбян и др. — М. : Альфа-М, 2004. — 304 с.
6. Пивоев В. М. Философия культуры / В. М. Пивоев. — М. : Академ. Проект, 2008. — 428 с.
7. Рижкова С. А. Творення, трансляція, інтерпретація та споживання культури : монографія / С. А. Рижкова, І. В. Кузнецова, І. О. Шевченко. — Київ : НАКККіМ, 2010. — 475 с.
8. Сторі Дж. Теорія культури та масова культура : вступний курс / Дж. Сторі. — Київ : Акта, 2005. — 357 с.

References

1. Balandin R. K. Zagadka Turinskoy plashchanitsy / R. K. Balandin. — M. : Veche, 2006.
2. Bystrova A. N. Mir kultury (osnovy kulturologii) : ucheb. posob. / A. N. Bystrova. — M. : Marketing, 2000. — 680 s.
3. Kukarkin A. V. Burzhuaznaya massovaya kultura : Teorii. Idei. Raznovidnosti. Obratzsy / A. V. Kukarkin. — M. : Politizdat, 1978. — 350 s.
4. Kurayev A. V., diak. Fantazii i pravda Koda Da Vinchi / A. V. Kurayev, diak. — M. : Ast-Zebra, 2006. — 526 s.

5. Massovaya kultura : ucheb. posob. / K. Z. Akopyan i dr. — M. : Alfa-M, 2004. — 304 s.
6. Pivoyev V. M. Filosofiya kultury / V. M. Pivoyev. — M. : Akadem, Projekt. 2008. — 428 s.
7. Ryzhkova S. A. Tvorennia, transliatsiia, interpretatsiia ta spozhyvannia kultury : monohrafiia / S. A. Ryzhkova, I. V. Kuznetsova, I. O. Shevchenko. — Kyiv : NAKKKiM, 2010. — 475 s.
8. Storey John. Teoriia kultury ta masova kultura : vstupnyi kurs / John Storey. — Kyiv : Akta, 2005. — 357 s.

■ UDC 27-31:316.722]“19/20”

CHRISTOLOGY IN THE WESTERN POP CULTURE OF THE LATTER HALF OF THE 20TH — EARLY 21ST CENTURIES

Germanova de Diaz E. V., Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv
eleonoradiaz@mail.ru

The paper intends to describe the specific features of characterizing the Christological issue in the modern western pop culture.

Research Methodology. The study is based on the cultural and theological approach, according to which any religious phenomenon has culturological background and can be used in the field of secular culture, including the mass one.

Results. The author argues that the mass culture is not so much creates its own images as borrows the system of images from other areas of human existence. The religious area is no exception. On the contrary, the Christian tradition is an inexhaustible source for creating the popular films, TV series, cartoons etc. The article is concerned with the embodiment of the image of Jesus Christ in the Western cinema, music, theater arts, animation and children's literature. There is a tendency of turning Jesus Christ into a modern man that is close the philosophy of modern culture. There is also considerable evidence for visualizing the Christian (especially, Evangelical) plots for the purpose of popularization of Christian Annunciation in the modern world. The author concludes that the attempts to modernize Jesus Christ that are available in the mass culture emphasize his purely human traits and even invent his biography with the facts which are not mentioned in the New Testament texts. The study has confirmed the specific character of postmodern culture impacts and the interpretation of Christ's image, the reasons of its use by the mass culture. The further existence tendencies of Christ's image in the modern pop culture are traced.

Novelty. The author has systematized and summarized the embodiment of the image of Jesus Christ in the modern pop culture, identifying the specific features of the modernization of the image.

The practical significance. The findings can be applied in new developments of the courses on the history of culture of the 20th century.

Key words: *pop culture, Christology, counterculture, mass culture.*

Надійшла до редколегії 28.01.2016 р.